

1. Акимова Е., Гудавичюс А. Еще раз о стереотипах в этнолингвистике / Е. Акимова // *Etnolingvistika*. – 2003. – №15. – Lublin. – S. 97-110.
2. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / В. Гумбольдт. – М.: «Прогресс», 1984. – 398 с.
3. Комаринець Т. І. Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблема національного й інтернаціонального) / Т.І. Комаринець. – Львів, 1983.
4. Мацько Л. І. Теоретичні засади лінгвокультурологічного аналізу тексту / Л.І. Мацько // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць. – Випуск 3, книга 2. – К., 2008. – С. 311-322.
5. Мейзерський В. М. Філософія и неориторика / В.М. Мейзерський. – К.: Лыбидь, 1991.
6. Миронова Г. До питання «якого ми роду-племені?» (національна психологія, етнічна пам'ять, мова, культура) / Г. Миронова // *Ukraina medzy jezykiem a kultura*. – Krakow, 2003. – S. 199-205.
7. Мойсієнко А. К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту: Декодування Шевченкового вірша / А.К. Мойсієнко – К., 2006. – 304 с.
8. Проблема ценности в философии. – М.: Знание, 1966. – 178 с.
9. Пугач В. М. Українці: проблема самототожності / В.М. Пугач // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2005. – № 17-18. – С. 6-8.
10. Тлумачний словник української мови / за ред. В.С. Калашника. – Харків: Прапор, 2004. – 992 с.
11. Чижевський Д. Філософія і національність // Д. Чижевський // Україна: філософський спадок століть. – К., 2000. – Т.1.
12. Українські поети-романтики. – К., 1987.

In the article the linguistic and poetic analysis of the conception «mother tongue» in texts of Ukrainian romantics is presented; international, ethnic and mental, pragmatic specific features of this verbal conception, formed by the romanticism's aesthetics with its actualization of national idea, are discovered.

Key words: romanticism, the mother tongue, concept, conception, apperception.

Підкамінна Л.В.

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ УКРАЇНИ У ПОЕТИЧНІЙ МОВОТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА

*У статті досліджується лінгвокультурологічний концепт України у поетичній мовотворчості Т.Шевченка. Завдяки епітетним детермінантам концепт **Україна** у поезії здатний до продукування знаків вторинного семіозису.*

Ключові слова: концепт, Україна, епітет, текст, культура, мовна картина світу.

На сучасному етапі розвитку мовознавства визріла проблема проаналізувати динаміку мови у світлі загальнокультурних парадигм, адже рівень культури суспільства безпосередньо пов'язаний з мовою. Дослідження ж

зв'язку мови і культури передбачає вивчення такого національного феномену кожного народу, як мовна картина світу. Саме мовна картина світу містить інформацію про культурні особливості етносу, його менталітет. Вивчення цієї культурної інформації, закодованої в системі тексту, у формальній та семантичній структурі окремих слів, у конотативних компонентах значення лексичних одиниць є актуальною проблемою мовознавчої науки, якій присвятили свої праці О.Вольф, І. Голубовська, Н.Кислицина, Т.Кіс, Т.Космеда, Ю.Лотман, В.Маслова, Н.Молотаєва, Т.Попова, Л.Тарновецька та інші.

Науковці вже давно помітили, що духовний код нації, її культурний потенціал зашифровано у літературних творах, оскільки „текст – не лише генератор нових смислів, але й конденсатор культурної пам'яті” [9, 21]. Таким чином, тексти стають „важливими факторами, які провокують динаміку культури” [9, 22]. У літературних творах функціонують словесні знаки-коди (концепти), які формують мовну картину світу окремої нації. Концепт – невичерпний змістовий чинник культури, інформаційна структура, одиниця ментальних і психологічних ресурсів нашої свідомості, ментального лексикону. І саме знакові постаті красного письменства допомагають сформувати у мові ту концептосферу, яка б репрезентувала етнос у світовій спільноті. На думку В.Пахаренка, мистецький талант має особливо витончену психіку; йому властиве емоційно-символічне мислення, значно більше, аніж раціонально-понятійне; він різноманітніше й глибше сприймає дійсність [11,22].

Понятійний апарат української мовної картини світу важко уявити без творчого доробку Тараса Шевченка, адже „в свідомості поколінь, навіть у нас, на Україні, немало уявлень склалося не стільки з наукових праць, скільки з „Кобзаря”” [14,5].

Твори Т.Шевченка давно вже стали енциклопедією українського народу, саме „він утверджував Україну і українство своїм поетичним словом упродовж усього життя” [10,19]. М.Богданович у статті до сторіччя з дня народження поета писав: „...Це письменник, якому судилася величезна роль стати символом культурної цінності цілого народу, уособленням усієї його духовної сутності” [12, 236].

Науковці дедалі більше звертають увагу на концептосферу поета. Шевченкіана останнього десятиліття репрезентована дослідженнями символів у творах поета (Русанівський В., Чамата Н., Дяченко-Лисенко Л. та ін.), Шевченкового міфу (Грабович Г., Забужко О., Мейзерська Т., Пахаренко В., Слухай-Молотаєва Н., Бовсунівська Т. та ін.), стилістичного потенціалу мовно-виражальних художніх засобів (Грабовецька О., Єрмоленко С., Мацько Л., Русанівський В. та ін.). Кілька окремих наукових праць присвячено й дослідженню історіософії, міфології та мовно-виражальних особливостей функціонування концепту „Україна” в поезії Т. Шевченка. Однак вивчення його в проекції на здобутки української культури та мовно-концептуальну репрезентацію етнонаціональної мовної картини світу залишилося поза увагою дослідників.

Власна назва „Україна” у різних граматичних формах і контекстах зустрічається у поезії Т.Г. Шевченка 255 разів. На важливості образу України

для Шевченкового поетичного світу наголошує Юрій Барабаш: „Україна” для Шевченка – не така собі звичайна, одна з багатьох, текстова одиниця; ні, це підставовий, семантично вбирущий словообраз, який концентрує в собі найхарактерніші ознаки і глибинну суть поетового світовідчуття, світосприйняття, світогляду. Тобто йдеться про ключову, парадигмальну для Шевченкової свідомості, його поетичної уяви категорію, про сенсову і структурно-художню домінуючу всієї творчості. Поза Україною не досягнемо Шевченка, та й без Шевченка неможливо ні уявити, ані вповні збагнути Україну” [2, 3-4].

Саме Тарас Шевченко став першим, хто розмежував поняття „Україна” і „Малоросія”. Назву „Малоросія” він вживає в офіційних паперах і в листуванні з російськими кореспондентами, в російськомовній прозі, натомість у листах до земляків і в поетичних творах використовує зазвичай „Україна”.

Багатоаспектну структуру концепту „Україна” не можна глибоко проаналізувати без вивчення художніх означень, які його конкретизують, уточнюють, ускладнюють його семантику.

Поетика творення образу України як просторового локусу включає як епітети з власне просторовою семантикою (далекий, дальній, широкий), так і художні означення, які персоніфікують Україну (ненька, сирота, бідна, убога тощо). У певних контекстах семантичними еквівалентами мовообразу „Україна” також вважаємо лексеми „край”, „сторона”, „земля”, „світ” (Пор.: „Світе тихий, краю милий! Моя Україна!” (І 252.1)).

Просторовий локуум, зовнішній світ як сферу буття ліричного персонажа майстер слова реалізує у численних пейзажах. На думку Л.Генералюк, пейзажі, що співмірні з внутрішньою суттю Шевченка, представляють портрет його душі в різні моменти життя [5, 208]. Глибоке відчуття природи поетом сприяє тому, що її образи стають зазвичай візуалізацією його особистісної моделі всесвіту.

Колористика України впливає на поняття про кольорову гармонію й кольорові переваги Т.Шевченка. Це закономірне явище. Сучасні етнопсихолінгвістичні дослідження доводять, що будь-який митець підсвідомо відображає в своїх гамах барви рідної природи.

Саме тому одним з найулюбленіших кольористичних епітетів у Т.Шевченка є епітет „зелений”, який поет широко використовує для змалювання українських пейзажів. Більшість з них поет відтворював з пам’яті, перебуваючи далеко від України – то в Петербурзі, коли був студентом Академії мистецтв, арештантом в казематі, то на засланні. Образи української природи, безперечно, мали ностальгічний характер. Шевченко в основному змальовує літній пейзаж в Україні, тому художнє означення „зелений” у його творчості є багатомовним. На схильність поета до зображення України як „вічного літа” звернула увагу О.Забужко [8, 51].

Цікаву думку висловив С.Скиба: „з часів Шевченка стало традицією зображення пошуків втраченого рідного простору. „Наша, не своя земля” відчувається вже як традиція українського мислення. І пізніше озвичається

осмислення України як „втраченого раю”, який мають віднайти українці” [13, 48].

На думку Л.Дяченко-Лисенко, у Шевченка чужина протиставляється Україні, тому закономірно виникає термінологічний асоціат „антисвіт чужини” [6,200]. Чужина представлена у поета як рай навпаки, як „антитеза Україні” [2,9].

Концепт України формують ряд метафоричних та метонімічних епітетних конструкцій: Україна *ненька* (І 126.113), *небога* (ІІ 225.73), *безталанна* (ІІ 11.19), *стоптана ляхами* (І 86.43), а також перифрастичні еквіваленти: *край неповинний* (ІІ 332.5), *сторона весела* (ІІ 243.405), *руїна велика* (І 348.24), *окрадена земля* (ІІ 338.5) тощо:

Мій краю прекрасний, розкішний, багатий!	...Помолись
Хто тебе не мучив?	За мене Богу, мій ти сину,
	На тій преславній Україні,
	На тій веселій стороні .
	(ІІ 243.405)

Мрія поета про спокійне, тихе життя абсорбувалася в найчастотнішому в його мовотворчості епітеті „тихий”, Україна часто асоціюється з „тихим раєм”:

Діти юродиві!	Прийшли ксьондзи і запалили
Подивіться на рай тихий ,	Наш тихий рай ... І розлили
На свою країну,	Велике море сльоз і крові
Полюбіте щирим серцем	(ІІ 396.В)
Велику руїну... (І 348.21)	

Використання Шевченком тропеїчних мовних засобів об’єднує форми вербалізації в єдину функціональну систему і є універсальним принципом організації архітекtonіки культури, адже „мовний феномен... таїть у собі можливості реконструкції матеріальної та духовної культури” [7, 20]. Це комплексний і багаторівневий спосіб репрезентації одних знань через інші, який зумовлює саморефлексію дискурсу. Перетин двох культурних контекстів створює нові образи культури.

У ранніх поетичних творах Т.Шевченка концепт України формують мотиви героїки і трагізму національної історії, характерною для цього періоду є ідеалізація минушини, уславлення козацьких подвигів („Тарасова ніч”, „Іван Підкова”, „Гамалія” тощо). Поетика творення концепту зорієнтована переважно на фольклорно-пісенну традицію з притаманними їй локусами етнопростору і відповідними художніми означеннями: *Дніпр широкий* (І 159.1292), *буйний вітер* (І 80.1), *синє море* (І 79.1), *зелена діброва* (І 148.874), *високі могили* (І 129.130) і под. Ці архетипальні образи „стануть наскрізними для всієї його творчості, увійшовши, однак, пізніше в новий, інтелектуально значно нисиченіший і багатогранніший естетико-поетикальний, філософський, історіософський та націософський контекст” [2,8].

Метафорика збірки „Три літа” демонструє драматичні реалії національного буття України, яка тут уже, як концепт, має тривимірну структуру: ретроспекція, сучасність й майбуття. Перифрастична епітетна конструкція *розрита могила* стає

синонімом України, трагічної долі української нації на сучасному для Шевченка етапі. Вона спричиняє апологію „славних прадідів”, ушлявлення героїчної минувшини України. Прогностичний характер має віра поета у майбутнє духовне й політичне відродження рідного краю. На мовно-стилістичному рівні це часто виражено ампліфікацією епітетів з позитивною конотацією: „... І оживе добра слава, Слава України, І світ ясний, невечірній Тихо засіє...” (І 354.256).

Ліричний, романтично піднесений образ України постає з циклу „В казематі”: „Свою Україну любіть, Любіть її... Во время люте, В остатню тяжкую минуту За неї Господа моліть...” Тут уперше мотив України стає релігією Шевченка, набуває сакральності-конфесійного звучання, „поет уповні усвідомлює, що любов до України невіддільна від любові до Бога, віри в Нього, що вона запліднена цією вірою” [2,18].

Ностальгійно-ліричний образ України превалює у поезіях періоду заслання, протиставляється „далекому краю”, чужині. З-під пера майстра слова з’являються рядки, поезика яких свідчить про його синівську любов до Батьківщини:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю. (І 40.58)

Багатовимірність концепції України формується почасти за рахунок Шевченкових рефлексій. Стилістично-мовленнєві потенції розкриваються у ліричних авторських відступах, що коментують оповідь, ускладнюють і поглиблюють образ України, в тому числі за рахунок художніх означень:

Україно! Україно!	Од козацтва, од гетьманства
Оце твої діти,	Високі могили –
Твої квіти молодії,	Більш нічого не осталось...
Чорнилом політі.	(І 129.130)
Московською блекотою	
В німецьких теплищах	
Заглушені!.. Плач, Україно!	
Бездітна вдовице! (І 277.522)	

Концепт України у поезії завдяки епітетним детермінантам здатний не лише до різного роду перцептивних і мисленнєвих перетворень, а й до продукування знаків вторинного семіозису. Наприклад, загальновідомий і широко використовуваний нині вислів „Україна-ненька”, безумовно, сформовано не без участі Шевченкових контекстів:

Привітай же, моя ненько!	Україно, Україно!
Моя Україно!	Ненько моя, ненько!
Моїх діток нерозумних,	Як згадаю тебе, краю,
Як свою дитину (І 126.113)	Заплаче серденько... (І 86.46)

Для нашого розуміння асоціату „Україна-ненька” принциповим є співвіднесення його зі змістом культурної інформації, яку він передає. Це любов до Батьківщини. Вторинне конвенціональне значення стає здобутком як мови, так і культури. У такий спосіб поетичний текст формує підсвідомі ментальні структури, які, власне, і є складовими культури. Додавання нової інформації до вже існуючої відіграє важливу роль у розбудові концептуалізації тексту, у процесі його розуміння й продукування нових смислів читачем. Фактором формування культурних кодів стають асоціативно-образні мовні трансформації на основі денотативної та фонові інформації.

....Тяжко мені
Витать над Невою,
України далекої

Може вже немає (І 275.454)

...Україну любіте,
І за неї, **безталанну**,
Господа моліте (ІІ 11.19)

Концепт „Україна” у поетичній мовотворчості Т.Шевченка виступає як генетично й історично фіксований образ, соціально-культурна реалія: Обізвався Тарас Трясило Гіркими сльозами: „**Бідна** моя Україно, **стоптана** ляхами!...” (І 86.43).

Смислові ряди, які виникають на образно-асоціативному тлі за рахунок художніх означень, стають не лише моделюючою системою самого концепту, а й формують шляхи рецепції поетичних текстів майстра слова.

Отже, актуалізації концепту України сприяють художні означення, завдяки чому він стає новим знаком багатовимірного культурного простору. Таким чином, Шевченкові мовні коди та знаки і на сучасному етапі беруть участь у формуванні наскрізної, відкритої асоціативної структури – мовної картини світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н. Ф. Культурные концепты и их знаково-дискурсивная репрезентация // Мова і культура (Науковий щорічний журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бурого, 2005. – Вип. 8. – Т. III. Ч.1 Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. Мова сучасного мистецтва. – С. 25-29.
2. Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма. – К.: Вид.дім „Києво-Могилянська академія”, 2004. – 181 с.
3. Бовсунівська Т. Смыслотворча функція першого видання „Кобзаря” // Дивослово. – К., 2004. – № 3. – С. 8-13.
4. Ващенко В. С. Епітети поетичної мови Т.Г. Шевченка. – Дніпропетровськ, 1982. – 82 с.
5. Генералюк Л. Феномен синестетизму в творчості Шевченка // Тарас Шевченко і європейська культура. – Черкаси: Брама, 2001. – 368 с.
6. Дяченко-Лисенко Л. Компонентний аналіз семного поля „Антисвіт чужини” в поезії Тараса Шевченка. // Матеріали Тридцять четвертої наукової шевченківської конференції. – Кн.2. – Черкаси: Брама, 2003. – С. 200-205.
7. Жайворонок Н. В. Українська етнолінгвістика: Нариси: Навч. посіб. для студ.вищ.навч.закл. – К.: Довіра, 2007. – 262 с.
8. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – 3-є вид. – К.: Факт, 2006. – 148 с.
9. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров: Человек-текст-семиосфера-история / Тартуский университет. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с.

10. Мацько Л. Значення поетичної творчості Тараса Шевченка для розвитку української мови і культури // Т.Г. Шевченко і світова культура. Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції 26-28 лютого 2004 року. Сімферополь. – К.: Грамота, 2004. – С. 19-36.
11. Пахаренко В. І. Незбагнений апостол. – Черкаси: Брама-ІСУЕП, 1999. – 296 с.
12. Русанівський В. М. У слові – вічність. – К.: Наукова думка, 2002. – 240 с.
13. Скиба С. Національний образ світу і художні часово-просторові поезії Лесі Українки // Визвольний шлях. – Кн.8 (629). – 2000, серпень. – Річник 53. – С. 48-51.
14. Шаховський С. Огонь в одежі слова. Питання майстерності і стилю поезії Т.Шевченка. – К., 1964.
15. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2001. – Т.1, Т.2.

*The article deals with the analysis of the concept **Ukraine** in poetical language of T.Shevchenko. Due to epithets concept **Ukraine** in poetry can create signs of secondary semiosis.*

Key words: concept, Ukraine, epithet, text, culture, a language picture of the world.

Копусь О.А.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ОГОЛОШЕНЬ У РУБРИЦІ «ЗНАЙОМСТВА»)

У статті запропоновано аналіз гендерних стереотипів у рекламному дискурсі, проведений на матеріалі підліткових оголошень у рубриці про знайомства.

Ключові слова: гендер, рекламний дискурс, засоби маніпулювання, сленгова лексика.

Наприкінці 90-х років ХХ століття, після кількох років практично цілковитого занепаду публіцистики, в Україні розпочалося відродження друкованих ЗМІ. Значно збільшився їх обсяг, і, що показово, виразно окреслилася тенденція щодо розподілу за сферою впливу на читача. Саме таким шляхом пішла й українська молодіжна преса, розподілившись для аудиторії: а) за віком читачів (журнал «Клас» – для підлітків 13-15 років; «Молоко» – 15-20 років); б) за статтю (журнал «ХЗМ» зорієнтований на хлопців; «Мадемуазель» – на дівчат); в) за колом інтересів (журнал «К9» для тих, хто цікавиться коміксами, поп-мистецтвом, графіті; «Країна знань» – для юних інтелектуалів). Крім того, змінилася спрямованість більшості видань – у бік пожвавлення двосторонньої комунікації та збільшення потреби «живого» спілкування, що спричинило популярність серед молоді рубрики, де вміщено оголошення про знайомства. На нашу думку, це пояснюється особливостями підліткового віку, такими, як